

جمهوری اسلامی ایران
مرکز ملی فضای مجازی

مطالعات اسلام
فضای مجازی

خبرنامه اسلام و فضای مجازی

شماره یازدهم
خرداد و تیر ۱۴۰۱

دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی
مرکز ملی فضای مجازی

三
圖
三

جمهوری اسلامی ایران
مرکز ملی فضای مجازی
دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی

خبرنامه

اسلام و فضای مجازی

شماره یازدهم

خرداد و تیر ۱۴۰۱

مستدعی است انتقادات، پیشنهادات و اخبار خود را به یکی از روش های

ذیل ارسال فرمایید:

تماس: ۰۲۵۳۲۹۴۲۳۱۲

نشانی: قم، خیابان شهید صدوقی، خیابان فردوسی، بعد از تقاطع شهید

حسن پور، ساختمان نعیم، کد پستی: ۳۷۱۳۱۶۶۷۰۵

  @oisc_majazi

دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی

فهرست

۶	.....رهنمود
۸	.....اخبار حوزه و فضای مجازی
۱۲	.....اخبار اسلام و فضای مجازی در کشور
۱۸	.....اخبار اسلام و فضای مجازی در جهان
۲۸	.....اخبار دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی

مقدمه

رویدادهای فناورانه به‌ویژه در حوزه فضای مجازی، برآمده از تفکری است که آن را ایجاد و هدایت کرده است. اگرچه شناخت صحیح و دقیق فضای مجازی در تمامی ابعاد سیاسی، اقتصادی، امنیتی و... به‌منظور سیاست‌گذاری و اتخاذ رویکرد مناسب در مواجهه با این پدیده اهمیت دارد، لیکن بیش از همه پرداختن به بنیان‌های نظری فناوری اطلاعات و ارتباطات یا جهان‌بینی حاکم بر آن، از آن نظر که ریشه تمدنی عصر فضای مجازی را شکل می‌دهد و با سبک زندگی کاربران ارتباط مستقیم دارد، حایز اهمیت است. اندیشه و فرهنگ آمیخته با فضای مجازی در جامعه بسط می‌یابد و بر او غلبه می‌کند و می‌تواند هویت آن جامعه را متحول، متکامل یا متزلزل کند.

از این رو، اگرچه تمامی مراکز سیاست‌گذاری و اجرایی، و نیز نهادهای آموزشی و پژوهشی باید ضمن تعامل با یکدیگر، عهده‌دار تحقق فضای مجازی مبتنی بر مبانی و سبک زندگی اسلامی باشند، در این میان، حوزه علمیه اولویت بیشتری نسبت به دیگر نهادها دارند. همان‌طور که در عصر صنعتی، حوزه علمیه خود را پاسخ‌گوی نظام‌های تغییر یافته و تحولات ایجاد شده در حوزه‌های اقتصادی (مسائل بانکی، بورس، بیمه و...)، سیاسی، فرهنگی، پزشکی و... از منظر اسلام می‌دانست، در عصر فضای مجازی نیز بررسی‌های فقهی و دینی حوزه‌های تحولی بر عهده حوزه علمیه است. تحولات عصری حوزه سیاست و مدیریت (تغییر مفهوم و شیوه‌های

حکمرانی، مدیریت مبتنی بر هوش مصنوعی)، حوزه اقتصاد (دارایی‌های معنوی، ظهور بلاک چین و ارزهای رمزنگاری شده، قراردادهای هوشمند و...)، حوزه امنیت (پیدایش تهاجم نرم - نرم و سخت و...)، حوزه دین و فرهنگ (تغییر در مفهوم و نوع دین‌داری، مفهوم هویت، اوقات فراغت، حریم خصوصی و...)، حوزه آموزش (بازی‌وارسازی و آموزش پلتفرمی) و دیگر حوزه‌ها، ضرورت بسط و تقویت حوزه نظری دین و فضای مجازی را بیش از پیش متعین می‌سازد.

برهمن اساس، «دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی» به منظور تقویت سیاست‌گذاری مبتنی بر فقه و مبانی اسلام، توسعه و هدایت ظرفیت‌های پژوهشی حوزه‌های علمیه، در راستای اولویت‌های فضای مجازی کشور در قم تأسیس گردید. این دفتر که با هدف ترسیم سبک زندگی دینی در فضای مجازی، ارائه الگوی مطلوب روندهای سیاست‌گذاری مبتنی بر فقه در فضای مجازی، پاسخ‌گویی به نیازهای پژوهشی مرکز ملی فضای مجازی در حوزه مطالعات اسلامی، ایجاد هم‌افزایی مراکز حوزوی و همچنین کاربست پژوهش‌های دینی در نظام سیاست‌گذاری کشور تشکیل شده است، در حوزه‌های مختلف آموزشی، پژوهشی، تقنین و سیاست‌گذاری، بین‌الملل و... فعالیت می‌کند.

خبرنامه پیش‌رو، تنها به منظور اطلاع‌رسانی از مجموع اخبار و اطلاعات به دست آمده از منابع مختلف خبری در حوزه مطالعات اسلامی فضای مجازی تهیه شده است. بدیهی است مطالب مندرج، به هیچ وجه مواضع دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی فضای مجازی نخواهد بود.

امید است زحمات دوستان این مجموعه، مورد رضایت و عنایت خداوند متعال و حضرت صاحب‌الزمان مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گیرد. ان شاء الله!

رهنمود

بیانات مقام معظم رهبری مِنكَ ظِلُّهُ

مقام معظم رهبری
در مراسم سالگرد
ارتحال حضرت
امام خمینی رحمة الله عليه:

در فضای مجازی، عده‌ای
یا از روی غفلت و یا
به خاطر پول، کارشان

القای به بن بست رسیدن کشور است. البته در زمان امام هم عده‌ای در روزنامه‌ها نوشتند کشور به بن بست رسیده است که امام فرمودند این شما هستید که به بن بست رسیده‌اید، نه جمهوری اسلامی.

مقام معظم رهبری
در دیدار با اعضای
قوه قضاییه:

یکی از حقوق عمومی مردم این
است که امنیت روانی داشته
باشند؛ یعنی هر روز یک شایعه
ویا دروغی در ذهن‌ها پخش

نشود. قبلاً تنها روزنامه‌ها بودند؛ امروز فضای مجازی نیز به آن اضافه شده است. یکی از وظایف قوه قضاییه برخورد با برهم‌زنندگان امنیت روانی مردم است.

اخبار حوزه

و فضای مجازی

اخبار مراجع، حوزه و روحانیت

جهاد سایبری؛ خط مقدم جبهه جنگ ترکیبی

آیت الله کعبی: دشمنان نظام
اسلامی می دانند که از طریق
جنگ نظامی راه به جایی

نمی برند و شکست مفتضحانه ای خواهند خورد؛ لذا رو به سوی جنگ نرم و
رسانه ای آورده اند.

دشمن با جنگ رسانه ای و ترکیبی، تلاش می کند مزیت های دینی و اخلاقی ملت
ایران را از بین ببرد و امروز ما در یک میدان جنگ ترکیبی با دشمن قرار داریم.

جهاد تبیین یعنی اجازه ندادن به دشمن برای عوض کردن جای شهید و جلا د

حجت الاسلام والمسلمین ملکی،
قائم مقام مدیر حوزه های علمیه:
دشمن به دنبال عوض کردن

جای شهید و جلا د است. اینکه مقام معظم رهبری می فرماید جهاد تبیین واجب
عینی است، تأکیدی بر اهمیت این اقدام، و لزوم برخورد با نقشه های دشمنان
است.

تدبیر و اقدام عاجلانه سران قوا برای سامان دهی فضای مجازی

حجت الاسلام والمسلمین مجتهد شبستری، نماینده مجلس خبرگان: حاکمیت و فرماندهی فضای مجازی در دست دشمنان است و مسئولان و سران قوا باید تدبیر و اقدام عاجلانه برای سامان دهی فضای مجازی کنند. باید مسئولان در مجلس شورای اسلامی، دولت و قوه قضاییه در خصوص دستور و فرمایش رهبر معظم انقلاب درباره فضای مجازی که خواست بسیاری از مردم متدین و دل سوزان نظام اسلامی است، دغدغه جدی داشته باشند. مردم بدانند مطالبی که در فضای مجازی منتشر می شود، الزاماً مطابق با واقع نیست، بلکه هر سخن و پستی که از سوی مجاری غیر رسمی منتشر می شود، باید مردم در حقیقت و واقعیت آن تردید داشته باشند.

هدف قرار گرفتن عقیده و تفکر جوانان در فضای مجازی

ماموستا ملاقادرقادری، امام جمعه اهل سنت شهرستان پايوه:

فضای مجازی، عقیده و تفکر جوانان

را هدف گرفته است. فضای مجازی، فکر جوانان ما را نشانه رفته است و ما نمی توانیم با اسلحه امر به معروف کنیم؛ مگر با زبان شیرین و آرام.

غربالگری و پاک سازی فضای مجازی کشور به دست مسئولان

حجت الاسلام والمسلمین سلیمانی اردهالی، نایب رئیس مجمع نمایندگان طلاب حوزه علمیه قم:

از مسئولان نظام انتظار داریم به غربالگری و پاک سازی فضای مجازی

کشور بپردازند. باید شورای عالی فرهنگی کشور و شورای عالی فضای مجازی، تدبیرها و برنامه های مطلوبی برای بستن راه های نفوذ دشمنان از طریق فضای مجازی ارائه کنند.

اخبار اسلام

و فضای مجازی در کشور

رویدادهای فضای مجازی کشور

نشست مشترک مرکز ملی فضای مجازی کشور با مدیران رسانه‌ای حوزه

قاسم خالدي، معاون فرهنگي، اجتماعي و امور محتوایی مرکز ملی فضای مجازی: با عبور از وب ۱ به وب ۲ و رواج وبلاگ نویسی، تحول بزرگی در کشور شکل گرفت. البته برخی از مسئولان وقت کشور، برداشت دقیقی از ماجرا نداشتند، اما همان ایام، رهبر معظم انقلاب با اشاره به فرصت‌ها و تهدیدهای این موضوع برای جامعه، تأکید کرده بودند که مورد توجه جوانان قرار خواهد گرفت.

در همان ایام دوگانه «فرصت» و «تهدید» بودن اینترنت مطرح شد که برخی عامدانه و برخی سهواً به آن دامن می‌زدند، اما خروجی جلسات در سطح کلان کشور، منجر به شکل‌گیری «شورای عالی فضای مجازی» و «مرکز ملی فضای مجازی» شد و در یکی از جلسات مربوط به این موضوع در همان سال‌ها بود که رهبری فرمودند: «اهمیت فضای مجازی به اندازه انقلاب اسلامی است».

برای بسیاری از شوراهایی که تشکیل می‌شود، یک دبیرخانه در نظر می‌گیرند، اما به دلیل اهمیتی که این موضوع داشت، یک «مرکز» شکل گرفت تا کارها را با قوت بیشتری پیش ببرد.

برگزاری آیین رونمایی از یکصدمین گزارش عصر فضای مجازی

دکتر سید ابوالحسن فیروزآبادی، دبیر شورای عالی و رئیس مرکز ملی فضای مجازی کشور، در آیین رونمایی از یکصدمین گزارش عصر فضای مجازی که به همت پژوهشگاه فضای مجازی برگزار شد، گفت:

باید از دوران ادراک فضای مجازی، وارد دوران فهم این فضا شویم؛ چراکه دوران ادراک مبتنی بر فرد بوده، اما دوران فهم دستیابی به فهم مشترک و درنهایت، پیشرفت و پارادایم را به دنبال خواهد داشت.

وی با اشاره به این که به دلیل ماندن در مرحله ادراک، با مشکلاتی دست به گریبان هستیم، تصریح کرد:

گزارش های عصر فضای مجازی، به دنبال آسیب شناسی صورت گرفته در این حوزه در پژوهشگاه فضای مجازی آغاز شد و توانست در جهت رفع این آسیب تا حدودی گام مناسبی بردارد.

دکتر فیروزآبادی گفت:

در این میان، آسیبی که مورد شناسایی قرار گرفت، فقر مفرط در حوزه مطالب و مباحث عصر فضای مجازی با وجود تأکید رهبر معظم انقلاب و مسئولان مبنی بر تحولات این فضا بود.

وی با تأکید بر تغییر نگاه مرکز ملی فضای مجازی از نگاه تقلیل‌گرایانه به فضای مجازی به تحولی تمدن‌ساز افزود:

باید این فضا به عنوان یک تحول و عصری تمدن‌ساز و یک دوره متمایز از بشریت شناخته شده و یک زیست‌بوم در تمام حوزه‌های انسانی، شامل علوم و فناوری و شئون حقوقی، امنیتی، فرهنگی و اقتصادی باشد؛ چراکه در تمامی این شئون شاهد تحولی عمیق هستیم.

دبیر شورای عالی فضای مجازی با اشاره به تحولات عمیق و پیچیده این حوزه‌ها تصریح کرد:

با وجود چنین تحولاتی و به دنبال عصر فضای مجازی به لحاظ فلسفی و پیاده‌سازی، تئوری پیچیده‌ای مورد توجه است که همه این موارد از شتاب‌گیری تحولات در تمامی حوزه‌ها حکایت دارد؛ به طوری که در این شرایط آثار چاپی دیگر پاسخ‌گو نیست.

وی با تأکید بر این که هنوز در چرستی فضای مجازی با مشکلاتی دست‌به‌گریبان هستیم، افزود:

باید با مفهوم‌سازی به مفهوم مشترکی دست یابیم تا مورد قبول عقلا، نخبگان و لایه‌های مختلف اجتماعی جامعه قرار گیرد؛ چراکه معتقدیم فضای مجازی پیش از هر چیز، یک فضای اجتماعی است و هر چند انتشار جزوه و کتاب به عنوان نخستین گام مورد توجه قرار می‌گیرد، اما نباید به آن بسنده کرد.

شکل دادن مدل جدید حکمرانی جهانی در دنیا با فضای سایبری

رئیس سازمان پدافند غیرعامل با اشاره به تأکید مقام معظم رهبری درباره فضای مجازی افزود: در این جلسه نکاتی را رهبرانقلاب مطرح کردند که برای همه ما تکالیفی را ایجاد کرد.

وی ادامه داد: رهبرانقلاب در این جلسه فرمودند: «فضای سایبری، مدل جدید از حکمرانی جهانی است که در این فضا، دنیا شکل می‌گیرد و مدل حکمرانی جهان و کشورها را تغییر می‌دهد و ما باید به دنبال مدل جدید حکومتی از حکومت اسلامی در فضای سایبر برویم».

تهیه طرحی برای بهبود وضعیت زیرساخت‌های ارتباطی و ترافیکی شبکه ملی اطلاعات / تأکید آیت‌الله رئیسی بر ضرورت پیشبرد سریع تر اهداف شبکه ملی اطلاعات

شورای عالی فضای مجازی به ریاست آیت‌الله دکتر سیدابراهیم رئیسی و با حضور سران قوا و دیگر اعضای حقیقی و حقوقی تشکیل جلسه داد.

در این جلسه، وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات درباره وضعیت زیرساخت‌های ارتباطی و ترافیکی شبکه ملی اطلاعات گزارشی ارائه کرد. پس از بحث و بررسی در این باره، مقرر شد به منظور بهبود وضعیت موجود، طرحی به مرکز ملی فضای مجازی ارائه شود و از سوی اعضای حقیقی مورد بررسی قرار گیرد و سپس برای بررسی و تصویب نهایی به نشست شورای عالی فضای مجازی ارائه گردد. در این جلسه رئیس‌جمهور بر ضرورت پیشبرد هرچه سریع‌تر اهداف شبکه ملی اطلاعات تأکید کرد و گفت:

وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات در هر جلسه گزارش پیشرفت کارهای شبکه ملی اطلاعات را به شورای عالی ارائه کند.

اخبار اسلام

و فضای مجازی در جهان

رویدادهای فضای مجازی جهان اسلام

اثر منفی فضای مجازی در گسترش طلاق و ازدواج سفید در ترکیه

علی ارباش، رئیس سازمان دیانت ترکیه، در خطبه‌های نماز جمعه بر ضرورت اقدام مؤثر برای پیشگیری از اثرگذاری‌های منفی دنیای دیجیتال بر خانواده تأکید کرد.

این سخنان پس از آن مطرح شد که به تازگی آمار طلاق و ازدواج سفید در ترکیه افزایش یافته است.

وی با بیان این مسئله که دین اسلام تشکیل زندگی خانوادگی را بر اساس ارزش‌هایی مانند عدالت، رحمت، عشق، احترام و اعتماد توصیه کرده است، اظهار داشت:

اسلام هرگز اعمالی را که به روابط نامشروع، فحشا، فسق و زشتی بینجامد، جایز نمی‌داند و هیچ پیوندی را نیز که مبتنی بر ازدواج سفید باشد، نمی‌پذیرد.

خطیب نماز جمعه استانبول با بیان این که سرعت عصر دیجیتال متحیرکننده است و تغییرات بسیاری در سبک زندگی اسلامی ایجاد کرده، خاطر نشان ساخت: سبک زندگی ارائه شده از سوی فضای مجازی بر پایه لذت، جاه‌طلبی و مصرف‌گرایی بنا شده و متأسفانه ساختار خانواده ما نیز به شدت تحت تأثیر این وضعیت قرار گرفته است.

استاد دانشگاه ترکیه: متاورس فرصتی برای اسلام و مسلمانان است.

دکتر آیدمیر عضو هیئت علمی
دانشگاه دوملویپینار: متاورس

می تواند بستری برای گسترش اسلام باشد. هرچند این ایده مطرح است که چرا باید از متاورس که براساس منطق سرمایه داری غربی طراحی شده، بهره برد. دکتر آیدمیر گفت: فناوری در دنیای امروز باعث افزایش ارتباطات بین مسلمانان شده است. غربی ها می خواستند با اینترنت، فضایل اخلاقی مسلمانان را دگرگون کنند؛ اما خدا در سوره های آل عمران و فاطر می فرماید: «آنان مکر کردند و خدا هم مکر کرد، و خدا بهترین مکرکنندگان است». این نیرنگها تنها دامان صاحبانش را می گیرد.

وی افزود: اکنون مبارزه حق و باطل در بالاترین سطح تنش است و غرب با فناوری های نوین نمی تواند جلوی رشد اسلام را بگیرد. ارتباط باز همیشه به نفع ماست؛ همان گونه که صلح حدیبیه فرصتی برای اسلام بود؛ چراکه پیامبر نامه هایی به سرزمین های مختلف فرستاد و در قبایل مختلف، اسلام تبیین شد. با متاورس فرد از محیطی که در آن قرار دارد، جدا می شود و حس حضور در محیطی که می بیند، به او القا می گردد. هرچند آسیب هایی متصور است؛ چراکه ممکن است در آینده چشم و حس انسانی، درکی نداشته باشد و فقط آنچه در محیط متاورس درک می شود، حس شود، اما صرف نظر از این که این تحولات به کجا خواهد رسید، قرآن می فرماید: «إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ». لذا باید بدانیم این فناوری ها منحصر و تک نسخه نخواهند بود.

شرکت اماراتی پیشرو در صنعت رمزارز حلال

محبوبیت ارزهای دیجیتال
افزایش یافته است. براساس
گزارش CoinMarketCap امروز

ارزش کل آن ها ۱٫۲ تریلیون دلار در سطح جهان است و مسلمانان در سراسر
جهان نیز وارد این بازار شده اند.

در این فضا، تعداد کمی از استارت‌آپ‌های اسلامی از این امکان سود برده اند. یکی
از این شرکت‌ها Marhaba De-Fi است که در دسامبر ۲۰۲۱ راه‌اندازی شد و خود
را به عنوان اولین اکوسیستم مالی غیرمتمرکز حلال در جهان معرفی کرد.

خالد هاوولادار، مدیر Marhaba De-Fi مستقر در دبئی، اظهار داشت:
این شرکت مورد توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران مسلمان در صنعت رمزارز قرار
گرفته است.

وی خاطرنشان کرد:

امور مالی اسلامی، صنعتی است که بیش از سه تریلیون دلار ارزش مالی دارد و
اگر ما بتوانیم یک درصد از آن را جذب کنیم، به رقم سی میلیارد دلاری رسیدیم.
این شرکت در حال حاضر دارای کیف پولی به نام Sahal در صنعت ارزهای
دیجیتال است که منطبق بر شریعت اسلام بوده، قصد دارد در آینده توکن‌هایی
با پشتوانه طلا نیز عرضه کند.

تلاش بانک مرکزی عمان برای انتشار ارز دیجیتال

طاهر بن سالم الامری،
رئیس بانک مرکزی عمان،
از تلاش های بانک مرکزی

این کشور برای توسعه ارز دیجیتال ملی و خدمات بانک داری آزاد خبر داد.
وی در هفتمین دوره کنفرانس بانک داری عصر جدید که در مسقط برگزار شد،
اظهار داشت:

فناوری های نوین، بستری مناسب برای ارائه مدل های تجاری جدید است که
بانک ها را برای جذب هرچه بهتر مشتریان جدید مناسب ساخته، آن ها را قادر
می سازد سطح کارایی خود را در ارائه خدمات و ارتقای عملکرد افزایش دهند.
وی افزود:

بانک مرکزی عمان، متعهد به حمایت از نوآوری و نوسازی بخش مالی در راستای
تضمین ثبات مالی است.

این کنفرانس که از سوی United Media Service برگزار می شود، به بررسی
استراتژی های جدید، ارائه محصولات و خدمات از طریق فناوری های دیجیتال
می پردازد.

اکتبر گذشته، روزنامه Omani Affairs اعلام کرد بانک مرکزی عمان، مناقصه ای
برای بررسی انتشار ارز دیجیتال ملی برگزار کرده است.

برگزاری چهارمین نشست «مقابله با افراطی‌گرایی در عصر دیجیتال؛ افراطی‌گرایی دینی: مبانی فکری و راهبردهای مقابله با آن»

این اجلاس سه‌روزه، به‌همت مرکز پژوهش‌های افراط‌گرایی اسلام وابسته به دارالافتای مصر و دبیرخانه دارالافتاهای جهان در تاریخ هفتم تا نهم ژوئن (هفدهم تا نوزدهم خرداد) در دانشگاه الأزهر قاهره برگزار شد.

در این کنفرانس علمی، شیخ کامل الحسینی از پژوهشگران دارالافتای مصر اظهار داشت:

گسترده‌گی و دَر دسترس همگانی بودن شبکه‌های اجتماعی، ابزاری مناسب برای ترویج تفکرات و عقاید افراطی است که باید نهادهای دینی فکری برای مقابله با آن بکنند. خوشبختانه مرکز دارالسلام با انتشار چندین پلتفرم توانسته نقش خوبی در این زمینه ایفا کند.

دکتر مصطفی دومان، یکی از اعضای شورای دینی بلژیک گفت:

با توجه به پیدایش انقلاب دیجیتالی، روش‌های سنتی شناخته‌شده، دیگر برای مقابله با افراط‌گرایی قابل اجرا نیست، بلکه باید به توسعه روش‌های جدید پرداخت.

شکایت «امان» از توییت‌به دلیل انتشار محتوای نفرت انگیز برضد مسلمانان

انجمن استرالیایی حمایت
از مسلمانان (امان) شکایت
خود را مبنی بر حذف نکردن

محتوای ضداسلامی ازسوی توییت‌به کمیسیون حقوق بشروئینزلند استرالیا ارائه داد. این انجمن مدعی است توییت‌به عنوان انتشاردهنده پست‌ها، درزمینه محتوای آن‌ها نیزمسئول است. این انجمن اعلام می‌دارد به‌رغم تذکرهاى بسیار درباره حذف پست‌هایی با مضامین «قرآن راهنمای تروریست‌ها» و «رمضان ماه کشتن کافران»، ولی این شبکه هیچ واکنشی نشان نداده است.

براساس قوانین استرالیا درباره محتوای منتشرشده در شبکه‌های اجتماعی، باید شرکت‌ها قوانین ضدتبعیض نژادی و توهین نکردن به سایر اقوام و ادیان را رعایت کنند.

این شکایت در حالی صورت پذیرفته که براساس سیاست‌های خود توییت‌، کاربران نمی‌توانند برپایه نژاد، قومیت، جنسیت و وابستگی مذهبی، خشونت برضد دیگران را ترویج یا مستقیماً به دیگران حمله یا آن‌ها را تهدید کنند.

ریتا ماکول، وکیل این انجمن می‌افزاید:

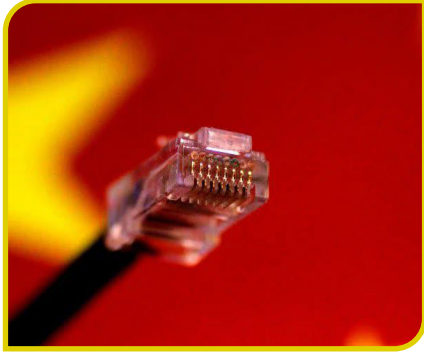
به‌رغم تعامل با توییت‌از ژوئیه ۲۰۲۰ تا ژوئیه ۲۰۲۱ درباره حذف این‌گونه پست‌ها، واکنش قابل توجهی از توییت‌دریافت نکرده‌ایم.

راه اندازی «IslamiNET» از سوی بانک الأهلئ الإسلامئ عمان
بانک الأهلئ عمان در جهت پیشبرد نقشه راه بانک داری دیجیتالی، پروژه «IslamiNET» را راه اندازی کرد.

یوسف الرواحئ، رئیس بانک الأهلئ اظهار داشت: IslamiNET یک سرویس کارآمد برخط است که ویژگی بارز آن، انطباق با شریعت اسلامی است. این سرویس با تکیه بر قدرت پیشرفت های نوآورانه و فناوری، پورتال آنلاین دوزبانه ای است که خدمات متعددی ارائه می دهد و امکان کنترل دسترسی کاربر را به راحتی فراهم می کند و مشتری را قادر می سازد امور بانکی خود را انجام دهد. ویژگی های این سامانه عبارت است از: انتقال آسان وجوه، پرداخت های انبوه، WPS و انتقال حقوق، PASI و پرداخت قبض برای مشتریان در بخش شرکتی. بانک الأهلئ الإسلامئ از زمان تأسیس در سال ۲۰۱۳ تلاش داشته ساختار کامل حاکمیت شرعی بانک داری اسلامی را با تشکیل هیئت نظارت شرعی، اداره حسابرسی و انطباق شرعی در شعب خود اجرا کند.

به کارگیری صدها بازرس و ناظر بر فعالیت های آنلاین مذهبی در چین

دولت چین با استناد به «قانون امنیت سایبری جمهوری خلق چین» و «مقررات مربوط به امور

مذهبی» افرادی را برای نظارت بر محتوای مذهبی منتشرشده در فضای مجازی این کشور استخدام می کند.

در آغاز آزمایشی این طرح که اوایل ژوئن در استان گوانگدونگ در جنوب چین انجام شد، ۱۲۷ نفر برای تصدی پست نظارتی این طرح برگزیده شدند. این اقدام دولت چین، واکنش اعتراض آمیز برخی از فعالان مسیحی حقوق بشری را در پی داشته است.

براساس این قانون، تنها پنج سازمان دارای مجوز انتشار محتوای مذهبی در فضای مجازی هستند که عبارت اند از: انجمن اسلامی چین، انجمن بوداییان، انجمن تائوئیست ها، جنبش میهن پرستانه پروتستان و انجمن کاتولیک میهن پرستان چین.

چین به رغم به رسمیت شناختن حضور قانونی آیین های بودیسم، اسلام، تائوئیسم، کاتولیک و پروتستان، تمام فعالیت های مذهبی را از طریق نهادهای مورد تأیید دولت، که به مقامات کمونیست در سطوح محلی و مرکزی گزارش می دهند، کنترل می کند.

تلاش وزارت امور دینی اندونزی برای حضور هرچه بیشتر علمای دینی در شبکه‌های اجتماعی

یکی از پدیده‌های عصر حاضر، استفاده عموم مسلمانان از شبکه‌های اجتماعی است که در برخی موارد به چالش نیز تبدیل شده است؛ زیرا گاه آنان به آموختن مسائل دین از شبکه‌های اجتماعی بسنده می‌کنند. یاقوت قوماس، وزیر امور دینی اندونزی با توجه به این مطلب اظهار داشت: یکی از وظایف این وزارت خانه، تشویق علما به حضور فعال در این بستر تبلیغ دینی است.

وی افزود: در دو سال گذشته، میزان مشارکت علما در شبکه‌های اجتماعی افزایش یافته است و ما در وزارت امور دینی تلاش می‌کنیم برنامه‌هایی راه‌اندازی کنیم که بتواند ظهور محتوای دینی را به منظور جلوگیری از انتشار افکار افراطی تسهیل کند. قوماس خاطر نشان کرد: رهبران مسلمان و اقشار مختلف مردم، نقش مهمی در ایجاد آگاهی بخشی درباره مسائل دینی دارند و تلاش ما این است که بر کیفیت و غنای این مطالب بیفزاییم.

اندونزی با جمعیت ۲۴۲ میلیون نفری خود، که نود درصد آن را مسلمانان تشکیل می‌دهند، پرجمعیت‌ترین کشور اسلامی شمرده می‌شود.

اخبار دفتر

مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی

رویدادهای دفتر مطالعات اسلامی و
ارتباطات حوزوی پژوهشگاه فضای مجازی

دیدار و گفت‌وگوی نماینده ولی فقیه در خوزستان و امام جمعه اهواز با مدیر دفتر مطالعات و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی

حجت الاسلام والمسلمین سید محمد نبی موسوی فرد، نماینده ولی فقیه در خوزستان و امام جمعه اهواز در تاریخ ۲۹ اردیبهشت ۱۴۰۱ با حضور در دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی، از نزدیک در جریان فعالیت‌های این دفتر قرار گرفت.

حجت الاسلام حاج حسینی، مدیر دفتر مطالعات اسلامی، ضمن تقدیر و تشکر از حضور حجت الاسلام والمسلمین موسوی فرد، در گزارشی مختصر به تبیین فعالیت‌های این دفتر پرداخت و اظهار داشت:

پژوهشگران حوزوی فعال در این مجموعه، به این نتیجه رسیده‌اند که حوزه علمیه با استفاده از ظرفیت‌های عظیم خود می‌تواند بسیاری از سؤالات کلیدی در عرصه فضای مجازی را به صورت علمی و با قید فوریت پاسخ دهد.

دیدار و گفت‌وگوی نماینده ولی فقیه در فارس و امام جمعه شیراز با مدیر دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی

آیت‌الله لطف‌الله دزکام، نماینده ولی فقیه در فارس و امام جمعه شیراز با حضور در دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی، با حجت‌الاسلام رضا حاج حسینی، مدیر این مرکز دیدار و گفت‌وگو کرد.

آیت‌الله دزکام ضمن ابراز خرسندی از حضور در این مجموعه، با بیان این که در عرصه فضای مجازی نباید مرعوب تمدن رقیب شویم، اظهار داشت:

چنانچه ما در مسائل مختلف هراسناک شویم، به این معناست که تسلیم تمدن رقیب شده ایم و هیچ کاری در مقابل آن‌ها نمی‌توانیم انجام دهیم؛ اما در سوی مقابل، اگر واقعیات پیرامونی را به خوبی متوجه شویم، می‌توانیم اقدامات مؤثری در حوزه تمدنی انجام دهیم که این نوع نگاه قابل تسری به حوزه فضای مجازی نیز خواهد بود.

وی با بیان این که طبق فرموده امام خمینی رحمته‌الله علیه ما مأمور به وظیفه هستیم، تصریح کرد: وظیفه، به تناسب شناخت مسئله تعیین می‌شود و نقطه آغاز کار ما

باید از همین نقطه، یعنی شناخت مسائل فضای مجازی باشد. ما به حقانیت مبانی اسلامی خود معتقد هستیم، اما این اعتقاد، شرط کافی برای تغییر مبانی تمدن غربی و غیراسلامی نیست. درعین حال، لازم است به این نکته توجه کنیم که ما در اتخاذ مبانی، باید به خرده فرهنگ‌های درون جهان اسلام هم احترام بگذاریم تا بتوانیم جبهه بزرگ اسلامی را در جهان تشکیل دهیم. فعالیت ما در فضای مجازی باید به گونه‌ای باشد که در تمام دنیا به رسمیت شناخته شود؛ در غیر این صورت، به نتیجه نخواهیم رسید و عملاً تسلیم تفکر غربی شده ایم. امام جمعه شیراز با تأکید بر این که کار برای تغییر مبانی رقیب در حوزه فضای مجازی بسیار سنگین است، خاطر نشان کرد:

از طرفی، برای اعمال حکمرانی در فضای مجازی باید ابزارهای لازم را هم در اختیار داشته باشیم. در عالم فرهنگ اگر بنا باشد حرف خوانده شود، وجود ابزارهای مناسب، الزامی است. در نتیجه، ما به یک خانه‌تکانی در حوزه فضای مجازی نیاز داریم.

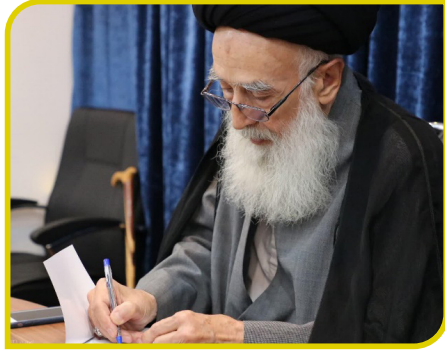
نماینده ولی فقیه در فارس در پایان خاطر نشان کرد:

چنانچه حوزه علمیه به تبیین مبانی تفکر تمدن اسلامی بپردازد و نیروی متخصص تربیت کند، می‌توانیم در این میدان موفق باشیم. همچنین لازم است دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی، در کنار انجام کارهای پژوهشی برای سطوح عالی نظام، فعالیت‌های ترویجی-آموزشی برای سطوح پایین‌تر را هم در دستور کار خود قرار دهد.

دفاع عاشقانه و عالمانه مرحوم طالب زاده از انقلاب و حکومت دینی

بزرگداشت مرحوم نادر طالب زاده
با سخنرانی آیت الله سید محمد
قائم مقامی در دفتر مطالعات

اسلامی و ارتباطات حوزوی برگزار شد.

آیت الله سید محمد قائم مقامی در مراسم بزرگداشت مرحوم نادر طالب زاده در دفتر مطالعات اسلامی مرکز ملی فضای مجازی گفت:

بنده چهل سال با ایشان مرتبط بودم و انصافاً ایشان را بعد از شهید آوینی، در عرصه فرهنگی، فکری و رسانه ای انقلاب بی بدیل می دیدم. مرحوم طالب زاده بزرگ ترین واقعه فرهنگی عصر ما، یعنی همین انقلاب اسلامی را درک کرده بود؛ یک درک عقلانی، شهودی و واقعاً معرفتی. در خاطراتشان آمده است که ایشان در غرب به دنبال حقیقت بود. این حقیقت، همان عبارت آخرای دین خداست: دین خالص، دین حق و دین ناب؛ دینی که چه از لحاظ متن (قرآن کریم) و چه فهم (فهم اهل بیت علیهم السلام و تابعان ایشان) الهی و قدسی و از جانب خدا باشد. مرحوم طالب زاده به دنبال حقیقت همراه با لوازم آن بود. فضیلت، خیر، اخلاق، عدالت، آزادی حقیقی، هنر، زیبایی و جمال، از جمله ویژگی های جدایی ناپذیر حقیقت است.

انتشار نهمین شماره خبرنامه عربی اسلام و فضای مجازی

نهمین شماره خبرنامه عربی اسلام و فضای مجازی به همت واحد بین الملل دفتر مطالعات اسلامی فضای مجازی منتشر شد. این خبرنامه به بازتاب اخبار حوزه فضای مجازی اسلامی در حوزه های داخلی و خارجی و نیز اخبار دفتر می پردازد.

برخی از مطالب این شماره از این قرار است:

- کثرت اخبار جعلی، تشخیص آن را از اخبار واقعی دشوار می کند.
  - معرفی دکتر عادل عبدالصادق، پژوهشگر شاخص بین المللی فضای مجازی
  - مصاحبه اختصاصی با دکتر عادل عبدالصادق، پژوهشگر شاخص بین المللی فضای مجازی
  - وزارت اوقاف قطر برنامه کتابخانه علمی اسلام وب راه اندازی کرد.
- مشاهده خبرنامه:

<https://b2n.ir/u96176>

۱۱

کرسی ترویجی، ارائه و نقد علمی
مقالات ارائه شده در جشنواره حل مسائل کلیدی فضای مجازی
بررسی فلسفی-فقهی مالکیت در فضای مجازی

ارائه دهنده:

احمد سعادت
مدیر گروه فلسفه و عرفان اسلامی
جامعه المصطفی نمایندگی گلستان

حجت الاسلام حسینی
کارشناس دفتر مطالعات اسلامی فضای مجازی

دکتر حمیدرضا مقصودی
دکتری اقتصاد اسلامی

سه شنبه ۳ خرداد ۱۴۰۱، ساعت ۱۸:۳۰ لینک ورود: heyatonline.ir/graph

برگزاری یازدهمین کرسی ترویجی ارائه مقالات مرتبط با جشنواره بین المللی «دین و فضای مجازی» با موضوع «بررسی فلسفی-فقهی مالکیت در فضای مجازی»

یازدهمین کرسی ترویجی ارائه مقالات مرتبط با جشنواره بین المللی «دین و فضای مجازی» با موضوع «بررسی فلسفی-فقهی مالکیت در فضای مجازی» با ارائه مؤلف مقاله احمد سعادت، مدیر گروه فلسفه و عرفان اسلامی جامعه المصطفی نمایندگی گرگان و نقد اساتید معزز، حجت الاسلام حسینی، کارشناس دفتر مطالعات اسلامی فضای مجازی و دکتر حمیدرضا مقصودی، دکترای اقتصاد اسلامی برگزار شد.

آقای سعادت با بیان این که فضای مجازی به پدید آمدن مسائل جدید حقوقی، فلسفی، دینی و اخلاقی در زندگی بشر انجامیده است، اظهار داشت: با گسترش روزافزون قلمروی تلاقی دین و مسائل مستحدثه در عصر فضای مجازی، ضرورت پرداختن به پژوهش های اسلامی در حوزه های مرتبط با این

قلمرو، بیش از پیش احساس می‌شود. از جمله مسائل نیازمند کاوش که باید از منظر فلسفی و فقهی مورد بررسی قرار بگیرد، پژوهش و تحلیل و تبیین «مالکیت در فضای مجازی» است که در این تحقیق تلاش می‌شود تعریف‌ها، تحدیدها و معیارهای مالکیت در فضای مجازی با نگاه فقهی و فلسفی بررسی گردد. وی در ادامه، موضوع مالکیت را از دو منظر فقهی و فلسفی قابل بررسی دانست و تصریح کرد:

این موضوع فقهی است؛ چراکه در آن، احکام شرعی مربوط به مالکیت فضای مجازی مورد بحث قرار می‌گیرد. همچنین از لحاظ فلسفی نیز قابل بررسی است؛ زیرا در آن، مباحثی مهم همچون چیستی و ماهیت مالکیت، چرایی و اهمیت مالکیت، انواع مالکیت (حقیقی و اعتباری)، تحلیل فلسفی ماهیت مالکیت اعتباری، نحوه بر ساختن آن، معیارها و فلسفه احکام مالکیت فضای مجازی، ارزیابی انگاره‌ها و باورها در این باب و تحلیل بافت تاریخی و تطوّر مالکیت و مالیت، و نیز برخی امور مربوط به فضای مجازی، همچون مالکیت رمزارها، معیارهای مالکیت و محدودیت‌ها و زوال مالکیت در فضای مجازی تحلیل و بررسی می‌گردد. این پژوهشگر دینی در پایان با اشاره به موضوع ممنوعیت و سلب مالکیت در فضای مجازی گفت:

منشأ محدودیت مالکیت یا سلب مالکیت در جهان واقعی، قواعدی همچون قاعده لاضرر، قاعده ولایت حاکم بر ممتنع، قاعده اهمّ و مهم و قاعده مصلحت و... هستند. این قواعد، از قواعد مشترک مورد پذیرش شیعه و اهل سنت اند که عام‌اند و می‌توانند ناظر به فضای مجازی نیز باشند.

در ادامه دکتر حمیدرضا مقصودی و حجت‌الاسلام حسینی به نقد علمی مقاله پرداختند.

نخستین همایش بین‌المللی «اسلام و فضای مجازی»

به‌همت دفتر مطالعات
اسلامی فضای مجازی،
نخستین همایش بین‌المللی
اسلام و فضای مجازی در
پایان سال ۱۴۰۱ با هدف تولید
دانش و نظریه‌پردازی، تضارب
اندیشه‌ها و ارتباط مستمر با
جامعه علمی جهان اسلام
برگزار می‌شود.

برگزاری پیش‌نشست‌های

علمی با حضور اساتید برجسته داخلی و خارجی به زبان‌های انگلیسی و عربی،
از جمله برنامه‌های حاشیه‌ای این همایش است.

مقالات پذیرفته‌شده در پایگاه‌های پژوهشی معتبر نمایه خواهد شد.
تذکرات مهم:

- تنها مقالات به زبان انگلیسی یا عربی پذیرفته خواهد شد.
  - مقالات تنها از طریق سایت همایش دریافت می‌شود.
- اخبار تکمیلی:

<https://b2n.ir/b94906>

OFFICE OF ISLAMIC STUDIES
ON CYBERSPACE (OISC)

1st INTERNATIONAL CONFERENCE ON ISLAM AND CYBERSPACE

Jurisprudence

- Fin Tech, Crypto assets, Blockchain, Cryptocurrency
- Machine learning, Artificial intelligence
- Security, Big data, Cyber privacy, Cyber warfare
- Social networks and messengers
- Property ownership in cyberspace

Philosophy

- Methodology of Islamic Studies of Cyberspace
- Epistemology and cyberspace, Identity, personality and the age of cyberspace
- Interactions of philosophy and cyberspace
- Islamic future studies on cyberspace
- Theology and technology, Theology and artificial intelligence

Politics

- Islamic sovereignty in cyberspace
- Unity of Muslim societies in cyberspace
- Opportunities and threats of cyberspace for Muslim societies
- Islamic apps
- Independence, national sovereignty and cyberspace

Ethics

- Ethical codes of cyberspace
- Bioethics in cyberspace, Ethical presence in social networks, The moral harms of cyberspace and the ways for overcoming
- Ethical issues of family in the age of cyberspace, The digital generation gap
- Addiction to social networks ethically
- The Ethical Challenges of Internet of Things

TIME: THE FIRST HALF OF 2023
For more information, visit www.oisc-virtual.com

برگزاری سلسله درس گفتارهای فضای مجازی و تمدن نوین اسلامی

سلسله درس گفتارهای فضای مجازی و تمدن نوین اسلامی با حضور حجت الاسلام دکتر رضا غلامی، رئیس موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، پژوهشگر

و مدرس عرصه فلسفه سیاسی و مطالعات فرهنگی برگزار شد.

عناوین و موضوعات این درس گفتار به شرح ذیل است:

جلسه اول: فلسفه فضای مجازی

جلسه دوم: هویت و فضای مجازی

جلسه سوم: آزادی و فضای مجازی

جلسه چهارم: عدالت و فضای مجازی

جلسه پنجم: اخلاق و فضای مجازی

جلسه ششم: شریعت و فضای مجازی

جلسه هفتم: فضای مجازی به مثابه تمدن تازه بشری

جلسه هشتم: چشم انداز فضای مجازی در تمدن اسلامی

جلسه نهم: تمدن نوین اسلامی و فضای مجازی

جلسه دهم: جمهوری اسلامی و حکمرانی بر فضای مجازی

برای دریافت و مشاهده این درس گفتارها به کانال آپارات دفترمطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مراجعه کنید:

www.aparat.com/oisc_majazi

۱۲

کرسی ترویجی، ارائه و نقد علمی
مقالات ارائه شده در جشنواره حل مسائل کلیدی فضای مجازی

**نسبت سنجی نظام ولایت فقیه و فناوری زنجیره بلوکی
با تأکید بر عنصر دولت‌گریزی**

ارائه دهنده:
رضا سامان
پژوهشگر حوزه

دکتر رضا غلامی
پژوهشگر و مدرس گروه فلسفه سیاسی و
مطالعات فرهنگی

علیرضا صدوق
پژوهشگر و عضو انجمن بلاکچین ایران

دوشنبه ۲۳ خرداد ۱۴۰۱، ساعت ۱۵
لینک ورود: b2n.ir/310812

برگزاری دوازدهمین کرسی ترویجی ارائه مقالات مرتبط با جشنواره بین‌المللی «دین و فضای مجازی»

دوازدهمین کرسی ترویجی ارائه مقالات مرتبط با جشنواره بین‌المللی «دین و فضای مجازی» با موضوع «نسبت‌سنجی نظام ولایت فقیه و فناوری زنجیره بلوکی با تأکید بر عنصر دولت‌گریزی» با ارائه آقای رضا سامان، پژوهشگر حوزه فضای مجازی و نقد اساتید معزز، حجت الاسلام دکتر رضا غلامی، رئیس موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم و رئیس مرکز پژوهش‌های علوم انسانی صدا، و حجت الاسلام علیرضا صدوق، پژوهشگر و عضو انجمن بلاک چین ایران، در دفتر مطالعات اسلامی مرکز ملی فضای مجازی برگزار شد.

این مقاله به بررسی ظرفیت فناوری زنجیره بلوکی (بلاک چین) و امکان استفاده نظام ولایت فقیه از آن، از منظر فلسفه حقوق و فلسفه سیاست، و بررسی لوازم

تحقق این ایده در عصر جهان شبکه‌های و جوامع پلتفرمی و پیشتازی قدرت دنیای مجازی پرداخته است.

آقای سامان در این تحقیق تأکید دارد که نظام ولایت فقیه به عنوان مکتبی فکری، حقوقی و سیاسی، با لحاظ واقع‌نگرانه تغییرات اجتماعی و با مبنایی غیرجبری در برابر انفعال کامل و انطباق با تغییرات فناورانه، می‌تواند این فناوری را طبق اهداف خود به کارگیرد.

این پژوهشگر حوزه فضای مجازی ضمن اشاره به قابلیت قانون‌گریزی و دولت‌گریزی بلاک چین و نیز تهدیدهای آن، تأکید دارد فارغ از دولت‌گریزی این فناوری در برخی سکوه‌های بین‌المللی، ماهیت آن همچنان امکان تعامل با دولت‌ها را در مدلی متفاوت دارد و میتوان این فناوری را از سوی دولت یا با هدایت و نظارت دولت در خدمات‌گوناگون راهاندازی کرد و بر آن نظارت داشت. وی معتقد است با استفاده مبتکرانه، هوشمندانه و هدفمند از قابلیت‌های این فناوری، زنجیره بلوکی موجب گسست ارتباط و اعتماد میان دولت و ملت نخواهد شد؛ بلکه با مبنای ژرف مردم‌سالاری دینی، کرامت انسانی و پیوند عمیق ولایی میان امام و امت، علاوه بر آن که امور مردم بنا بر ادله خصوصی‌سازی بهتر سامان خواهد گرفت، در سایه کارایی بیشتر و شفافیت خودخواسته دولت بنا بر منش علوی بر عدم کتمان همه امور غیرنظامی از مردم و اعتماد نظام ولایی بر مردم، مردم نیز به حاکمیت اعتماد مضاعفی پیدا خواهند کرد؛ عکس آنچه از سوی سازندگان این فناوری در دامن زدن به گسست اعتماد میان دولت‌ها و مردم اتفاق می‌افتد.

پس از ارائه آقای سامان، حجت‌الاسلام دکتر رضا غلامی، پژوهشگر و مدرس عرصه فلسفه سیاسی، و حجت‌الاسلام علیرضا صدوق، پژوهشگر و عضو انجمن بلاک چین ایران به نقد مقاله پرداختند.

۱۳

کرسی ترویجی، ارائه و نقد علمی
مقالات ارائه شده در جشنواره حل مسائل کلیدی فضای مجازی

**تحلیل و مقایسه رویکردهای فقه فردی و فقه حکومتی
در مواجهه با مسائل نوپدید (مطالعه موردی رمزارز)**

ارائه دهند:

زهرا مرادنجف آبادی
پژوهشگر و مدرس حوزوی

سجاد فرح دل
پژوهشگر و مدرس حوزه علمیه قم

روح الله شمسکی
پژوهشگر و مسئول واحد پژوهش دفتر مطالعات اسلامی فضای مجازی

سه شنبه ۳۱ خرداد ۱۴۰۱، ساعت ۱۰ صبح لینک ورود: b2n.ir/310812

برگزاری سیزدهمین کرسی ترویجی ارائه مقالات مرتبط با جشنواره بین المللی «دین و فضای مجازی»

سیزدهمین کرسی ترویجی ارائه مقالات مرتبط با جشنواره بین المللی «دین و فضای مجازی» با موضوع «تحلیل و مقایسه رویکردهای فقه فردی و فقه حکومتی در مواجهه با مسائل نوپدید (مطالعه موردی رمزارز)» با ارائه مؤلف مقاله، سرکار خانم زهرا مراد نجف آبادی، پژوهشگر و مدرس حوزوی و نقد اساتید معزز، حجت الاسلام سجاد فرح دل، پژوهشگر و مدرس حوزه علمیه قم، و جناب آقای روح الله شمسکی، پژوهشگر و مسئول واحد پژوهش دفتر مطالعات اسلامی فضای مجازی برگزار شد.

خانم نجف آبادی ابتدا به بیان مسئله پرداخت و اظهار داشت: فناوری بلاک چین براساس حل فرمول های پیچیده ریاضی پیشرفته و موضوع رمزارزها که در زمان

صدور نصوص مطرح نبوده، در همین فضا شکل گرفته است. بنابراین، تبیین رویکردهای جدید فقهی در خصوص این مسئله ضرورت دارد.

با بررسی هر دو بحث فقه فردی و حکومتی، به این نتیجه می‌رسیم که اکثر فقها استفاده از رمزارزها را جایز نمی‌دانند و ما در این مقاله سعی داشته‌ایم با رویکردی نقادانه و تحلیلی، آرای فقهی را در خصوص رمزارزها بررسی کنیم.

همچنین ما در این مقاله پیشنهادهایی همچون تشکیل شورای فقها، تشکیل شورای متخصصان، تعامل فقها و متخصصان، ایجاد رمزارز بومی و اسلامی، و الگوگیری از سایر کشورهای اسلامی را برای برون‌رفت از موانع و محدودیت‌های فقهی رمزارزها ارائه داده‌ایم.

وی با تأکید بر این‌که در این مقاله به موضوع رمزارزهای جهان‌روا پرداخته شده است، تصریح کرد:

این نوع رمزارز، ارزی دیجیتالی بر پایه ریاضیات است که در آن، از تکنیک‌های رمزگذاری برای نظم بخشیدن به ساخت واحدهای ارزی و تأیید صحت انتقال هر واحد ارز استفاده می‌شود و انتقال آن‌ها، به صورت همتا به همتا (نظیر به نظیر) و با استفاده از کلیدهای خصوصی و کلیدهای عمومی انجام می‌شود. خانم نجف‌آبادی در ادامه به یکی از چالش‌های رمزارزها در فقه حکومتی اشاره کرد و بیان داشت:

در رویکرد فقه حکومتی نیز فقها به قاعده نفی سبیل استناد کرده‌اند و به مقتضای این قاعده، هرگونه عقد و بیمان، معامله، ایقاع و قرارداد به حسب طبع اولی‌اش اگر موجب علو، عزت و شرف کافر بر مسلم بشود، منتفی است و اعتبار حقوقی ندارد. در نقد این نظریه می‌توان گفت مالکیت در بلاک چین خصوصی است و یک حکومت خارجی به واسطه این‌که رمزارزها یا استخراج آن در اختیار مردم آن کشور قرار دارد، نمی‌تواند دارای سلطه بر کشور دیگری باشد. همچنین ماهیت

سیستم بلاک چین در تشابه با خود شبکه، نوعی توزیع شدگی را نشان می دهد که طرف های مختلف حاضر در شبکه گاهی منافع متضادی نیز دارند. درباره رعایت مصلحت مسلمین هم هیچ دلیل یا ادعای له یا علیه رمزارزها در تقابل با مصلحت مسلمانان وجود ندارد.

در ادامه حجت الاسلام سجاد فرح دل و جناب آقای روح الله شمس کوشکی به نقد علمی این مقاله پرداختند.

برگزاری یکصد و سیزدهمین نشست از سلسله نشست‌های «دین و فضای مجازی» با موضوع «بررسی فقهی معاملات آتی رمزارز (فیوچرز)»

یکصد و سیزدهمین نشست از سلسله نشست‌های «دین و فضای مجازی» با موضوع «بررسی فقهی معاملات آتی رمزارز (فیوچرز)» با ارائه حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مهدی خطیبی، عضو هیئت علمی گروه اقتصاد موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله علیه به همت دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی برگزار شد. وی با بیان این‌که امروزه رمزارزها بخش قابل توجهی از بازارهای مالی جهان را به خود اختصاص داده‌اند، اظهار داشت:

طبق آمارهای غیررسمی، هفتصد میلیون نفر در دنیا با بیت‌کوین در ارتباط هستند و رمزارزها به‌عنوان یک دارایی - نه پول - در کل جهان پذیرفته شده است. در ایران نیز می‌توان گفت استخراج و کسب درآمد از طریق رمزارزها برای کشور به لحاظ قانونی ایرادی ندارد، اما خرید و فروش آن قانونی نیست و از لحاظ شرعی هم بسیاری از مراجع فرموده‌اند رمزارزها مالیت ندارد؛ لذا خرید و فروش آن جایز نیست.

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر خطیبی با تأکید بر این‌که مسئله رمزارزها شامل دو بحث فقهی و اقتصادی است، تصریح کرد:

مهم‌ترین بحث فقهی رمزارزها، موضوع مالیت داشتن آن است. خیلی از فقها ابهام دارند و معتقدند کدی که به وسیله رایانه تولید می‌شود، ارزش ندارد و

برخی دیگر می‌گویند به فرض مالیت داشتن این عدد تولیدشده، غررزیادی در آن وجود دارد؛ به این معناکه جهش‌های قیمتی بسیارزیادی دارد. برخی دیگر نیز بحث استقلال سازمان‌های دولتی را مد نظر قرار داده‌اند که به موجب آن، دستگاه‌های حکومتی آسیب خواهند دید. در بحث اقتصادی نیز مباحثی وجود دارد؛ بدین معناکه آیا رمزارزها موجب شکوفایی اقتصاد خواهند شد یا ضرر و زیان در پی دارد. بنابه همین دلیل، بسیاری از کشورها در این خصوص سکوت کرده‌اند و کارشناسان اقتصادی هم به نتیجه نرسیده‌اند.

این استاد حوزه علمیه ادامه داد:

بیت‌کوین ابداع شد تا کنترل بانک مرکزی در اقتصاد حذف شود؛ چراکه بیت‌کوین یک شبکه غیرمتمرکز است، فردی بر آن تسلط ندارد و میزان تولید و انتشار آن ثابت است.

وی با بیان این‌که ابزارهای مشتقه که در بورس استفاده می‌شود، اکنون وارد بحث رمزارزها شده است، افزود:

در قرارداد فیوچرز فردی بدون این‌که کالا و پول قابل توجهی داشته باشد، وارد معامله می‌شود و شرکت صرافی یا نهاد مالی برای دریافت کارمزد، این معامله را انجام می‌دهد. طبق تحقیقات انجام شده، حدود ۹۹ درصد از معاملات فیوچرز به تحویل کالانمی انجامد که این موضوع، نوعی انحراف در معاملات اقتصادی است و البته مشکلات اساسی در بازارهای بورس نیز به وجود آورده است. این رویه انحرافی وارد بازار رمزارزها شده است و انحرافی که در حوزه معاملات آتی رمزارزها اتفاق افتاده، میل به سودآوری است؛ به این معناکه روزه روزه به سمت سودآوری بیشتر حرکت می‌شود و افراد می‌توانند بدون داشتن بیت‌کوین، از قراردادهای فیوچرز استفاده کنند و پیش از سررسید، دارایی خود را با دلار تهاثر نمایند.

جذب پژوهشگر در دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی

دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات
حوزوی مرکز ملی فضای مجازی،
برای انجام پروژه‌های تحقیقاتی
خود، اقدام به جذب محقق و
پژوهشگر در حوزه‌های مختلف
علوم انسانی- اسلامی و فضای
مجازی می‌کند.

مهلت ثبت نام و ارسال رزومه

برای علاقه‌مندان، تا بیستم تیر ماه سال جاری اعلام شده است.

جذب پژوهشگر با توجه به رزومه پژوهشی افراد انجام می‌شود و از پژوهش‌ها
در فرایند سیاست‌گذاری، تصمیم‌سازی و مقَرره‌گذاری فضای مجازی در شورای
عالی فضای مجازی استفاده خواهد شد.

علاقه‌مندان برای کسب اطلاعات بیشتر و ارسال رزومه می‌توانند از راه‌های ذیل
اقدام کنند.

ایتنا:

@mojtabaniazi

ایمیل:

mojtabaniazi7766@gmail.com

فراخوان
جذب پژوهشگر
در حوزه فضای مجازی و علوم انسانی-اسلامی

واحد پژوهش دفتر مطالعات اسلامی مرکز ملی فضای مجازی به منظور تکمیل
کنار پژوهش خود از بین خواهران و برادران حوزوی و دانشگاهی با رزومه
مربوط با مطالعات انسانی-اسلامی فضای مجازی دعوت به همکاری میکند.

محورهای پژوهشی

- پژوهش‌های راهبردی فضای مجازی (حکمرانی اسلامی فضای مجازی
- سیاست‌گذاری اسلامی فضای مجازی. آینده پژوهی فضای مجازی و...)
- پژوهش‌های فلسفی فضای مجازی
- پژوهش‌های فقهی فضای مجازی (موضوع شناسی فقهی، حل مسائل
فقهی و...)
- مسأله شناسی و اولویت سنجی پژوهشی فضای مجازی (مسأله شناسی
فقهی فلسفی و...)
- وضعیت شناسی اسلامی فضای مجازی
- علوم انسانی-اسلامی و فناوری های نوین فضای مجازی (متاورس، هوش
مصنوعی، رتزارها و...)

از پژوهشگران ارجمند درخواست می‌شود، رزومه علمی و پژوهشی
خود را تا تاریخ ۱۴۰۱/۳/۲۰ به نشانی زیر ارسال کنند.

بوی کسب اطلاعات بیشتر شرایط همکاری و پرسش‌ها رزومه علمی و
پژوهشی به ایمیل و آیدی زیر در شبکه های اجتماعی مراجعه فرمایید
آی دی اینا / mojtabaniazi / آی دی تلگرام : mojtaba_031
mojtabaniazi7766@gmail.com
ایمیل : mojtabaniazi7766@gmail.com

@mojtabaniazi

انتشار هشتمین شماره خبرنامه انگلیسی اسلام و فضای مجازی

مهم‌ترین اخبار این خبرنامه به شرح ذیل است:

- دکتر هالیس ادمیر: متاورس فرصتی برای اسلام و مسلمانان
- خودداری فیسبوک و توییتر از حذف نود درصد از محتوای اسلام‌هراسانه
- حجت‌الاسلام نهب‌وندی: ضرورت نگارش کتاب درباره فقه متاورس

برگزاری یکصد و چهاردهمین نشست از سلسله نشست های علمی دین و فضای مجازی با موضوع «بررسی قاعده دفع ضرر محتمل با تأکید بر مسائل فضای مجازی»

یکصد و چهاردهمین نشست از سلسله نشست های علمی دین و فضای مجازی با موضوع «بررسی قاعده دفع ضرر محتمل با تأکید بر

صد و چهاردهمین نشست از سلسله نشست های علمی
دین و فضای مجازی
مجلس شورای اسلامی
مرکز تحقیقات اسلامی، فرهنگستان اسلامی

با حضور
حجت الاسلام والمسلمین
ابوالحسن حسینی
کارشناس فقه فضای مجازی

زمان: پنجشنبه ۹ تیر ۱۴۰۱ ساعت ۱۱
بخش زنده (با ترافیک رایگان): heyatonline.ir/gaaph

جهت کسب اطلاعات بیشتر
به آیدی @oisrc_royyeshi در پیامرسان اپنا مراجعه نمایید
@oisrc_majazi

مسائیل فضای مجازی» با حضور حجت الاسلام والمسلمین ابوالحسن حسینی، کارشناس فقه فضای مجازی در دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی برگزار شد.

وی در ابتدای جلسه، درباره قاعده دفع ضرر محتمل گفت:

قاعده دفع ضرر محتمل، دلیل عقلی دارد؛ یعنی عقل حکم می کند اگر ضرری احتمال دارد، شما آن ضرر احتمالی را دفع کنید. دلیل نقلی برای آن نداریم، اما شاید بتوان گفت این قاعده بدیهی و برگرفته از فطرت است.

این کارشناس فقه فضای مجازی در خصوص امکان استفاده از این قاعده در فقه تأکید کرد:

از این قاعده در فقه با عنوان «وجوب دفع ضرر محتمل» یاد شده که البته درست این است که بگوییم «حُسن دفع ضرر محتمل»؛ چون واژه وجوب، واژه فقهی

است و وجوب عقلی به این سادگی‌ها قابل استفاده نیست؛ به خصوص که عقل برای دفع هر ضرری حکم و وجوب نمی‌کند. برای وارد کردن این قاعده در فقه، از قاعده «کل ما حکم به العقل، حکم به الشرع» استفاده شده است؛ اما همین قاعده ملازمه، مورد خدشه است و بزرگانی درباره آن ابراز تردید کرده‌اند. البته اگر قاعده را به این شکل درآوریم که «کل ما حکم به العقل بأنه حسن، حکم الشرع بأنه حسن، وکل ما حکم به العقل بأنه قبیح، حکم الشرع بأنه قبیح»، یعنی بحث را از وجوب و حرمت ببریم به سمت حسن و قبح، این قاعده انکارناشدنی می‌شود. اما از آن جاکه رابطه‌ای بین حسن و وجوب به شکل ملازمه و حتی اقتضا وجود ندارد، در وجوب شرعی قاعده دفع ضرر محتمل نمی‌توان محکم سخن گفت؛ چراکه حسن با مطلوب بودن نزد شارع اقتضا دارد، نه وجوب؛ چه بسا مطلوبیت، استحباب و حتی اباحه باشد.

استاد حوزه علمیه در پاسخ به سؤالی درباره تفکیک اینترنت کودک و نوجوان از اینترنت عمومی برای دفع ضرر از کودکان گفت:

در حدی که مربوط به این قاعده است، کار خوبی است، اما چون بنده تصمیم‌گیر اجتماعی نیستم و لوازم این کار را مطالعه نکرده‌ام، نمی‌توانم بگویم مطلق خوب است یا نه. در هر حال، در خصوص اینترنت کودک و نوجوان حتماً لازم است تصمیم جدی گرفته شود؛ به خصوص که تا چند سال آینده، فضای مجازی، فضایی نیست که ما بخواهیم تصمیم بگیریم وارد آن بشویم، بلکه فضای مجازی وارد زندگی ما می‌شود. نظارت خانواده هم بسیار مهم است و به نظر من، درباره مسئولیت خانواده در برخورد با اینترنت کودک و نوجوان فکری شود و به لحاظ قانونی حتماً مسئول شناخته شوند.

ضرورت ورود هوش مصنوعی به عرصه استنباط فقهی

سیزدهمین نشست از سلسله نشست‌های دین و فضای مجازی با عنوان «نقش هوش مصنوعی و سامانه‌های هوشمند در اجتهاد» پنجشنبه نوزدهم خرداد برگزار شد.

این نشست به‌همت دفتر مطالعات اسلامی فضای مجازی با همکاری خبرگزاری

اهل بیت (ع) و نهاد نمایندگی ولی‌فقیه در پردیس فارابی دانشگاه تهران به زبان عربی و به‌صورت مجازی برگزار شد.

مهمان این نشست مشاور مدیریت توسعه انسانی، حجت‌الاسلام دکتر الشیخ عبدالمجید العصفور از بحرین بود. وی استاد سطوح عالی حوزوی است و مدرک دکترای خود را در رشته مدیریت توسعه انسانی از آکادمی عربی دانمارک دریافت کرده است.

دکتر شیخ عبدالمجید العصفور سخنان خود را با موضوع «مغز انسان و فرایندهای شناختی پیچیده درون آن» آغاز کرد. سپس به حافظه و شبیه‌سازی از برخی ابعاد حافظه به‌واسطه سامانه‌های هوشمند پرداخت و اظهار داشت که این سامانه‌ها در اثر ناپذیری از محیط و نابودی در اثر آسیب‌های مختلف یا تصادف

سلسله الجلسات العلمية حول الدين والقضاء الافتراضي

ندوة مباشرة

دور الذكاء الاصطناعي والنظم الخبيرة في دعم الاجتهاد الفقهي

مساحة حجة الإسلام الدكتور عبد المجيد العصفور
مستشار في إدارة التنمية البشرية للاسستفسار

الخميس ٩ يونيو / حزيران
مساحة 113م ساعة بتوقيت طهران المساعة 1٠٠٠ ساعة بتوقيت مكة المكرمة المساعة 9٠٠٠ ساعة بتوقيت القاهرة

https://b2n.ir/q91820
ZOOM ID: 2706422951
Password: 1

http://meyatonline.ir/gaaph

یا مرگ، از انسان پیشی گرفته است. سپس به هوش مصنوعی و سامانه‌های هوشمند به عنوان مهم‌ترین کاربرد آن پرداخت و پیش از اشاره به قواعد زیرساختی شناخت در سامانه‌های هوشمند، بحث اجتهاد فقهی و سازوکارهای آن را مطرح کرد و در پایان نشست نیز برخی کاربردهای این سامانه‌ها را برشمرد. دکترای مدیریت توسعه انسانی درباره مغز انسان گفت:

درک صحیح از فرایندهای هوش مصنوعی، مستلزم شناخت اولیه ماهیت مغز انسان است که بسیاری از فرایندهای شناختی انسان در آن اتفاق می‌افتد و هوش مصنوعی در پی شبیه‌سازی آن است. وی افزود:

در قرن حاضر، مطالعات بسیاری درباره عملکرد بخش‌های مختلف مغز انجام شده است. برخی از این مطالعات درصدد یافتن بخش‌های مربوط به زبان، مهارت‌ها و توانمندی‌های مختلف، از حافظه و برنامه‌ریزی تا مهارت‌های خاص، مانند تشخیص چهره و دیگر ویژگی‌هاست. وی سپس به موضوع حافظه پرداخت و گفت:

برخی از دانشمندان و متخصصان مغز و اعصاب از دیرباز دریافته‌اند هرگونه آسیب به لوب گیجگاهی مغز، سبب اختلال در حافظه می‌شود، و این به معنای آن است که بخش مربوط به حافظه، در این لوب است. همچنین ثابت شده که عامل وراثتی (DNA) ماده اصلی شیمیایی است که به یادگیری و حفظ داده‌ها کمک می‌کند. از سویی، روشن شده که میزان استیل کولین (انتقال دهنده عصبی در قشر مغز) هنگام یادگیری و به یاد آوردن، افزایش قابل توجهی می‌یابد که نشان دهنده نقش آن در فرایند یادآوری و بازیابی اطلاعات آموخته شده است.

برگزاری یکصد و پنجاهمین نشست از سلسله نشست‌های علمی دین و فضای مجازی با موضوع «الزامات قرارگیری ایران جزو ده کشور برتر در هوش مصنوعی»

یکصد و پنجاهمین نشست از سلسله نشست‌های علمی دین و فضای مجازی با موضوع «الزامات قرارگیری ایران جزو ده کشور برتر در هوش مصنوعی» با حضور دکتر روح‌الله رحمانی، از مدیران سابق شرکت‌های مایکروسافت و آمازون و حجت‌الاسلام محسن انبیبایی، عضو شورای فکری دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی برگزار شد.

دکتر روح‌الله رحمانی در ابتدای جلسه، درباره آینده هوش مصنوعی گفت: درباره آینده هوش مصنوعی و جایگاه ایران بین ده کشور برترین حوزه، اولین چیزی که به ذهن‌ها خطور می‌کند، کپی کردن از آن چیزی است که در غرب وجود دارد. چنین مسیری هیچ‌وقت ما را به مقصد نمی‌رساند؛ به خصوص که هم‌اکنون چهار چالش مهم و اصلی در فضای مجازی مطرح است.

مدیر سابق شرکت های مایکروسافت و آمازون با اشاره به زندگی در آمریکا و تجربه فعالیت در این دو شرکت بزرگ افزود:

آنچه به عنوان برترین شرکت های تکنولوژی، همچون آمازون مطرح هستند، چیز خیلی کوچکی است نسبت به آنچه انسان باید به آن برسد. در حدیث داریم که اگر علم ۲۷ عدد باشد، قبل از ظهور تنها ۲ عدد آن کشف شده است. این برای من خیلی معنادار هست با توجه به آن تجربه ای که در آمازون و مایکروسافت داشتم. آنچه آن جا داشتند، صفر نبود، ولی به اندازه ای بود که بتوانند برسند به ۲ و به حدی نبود که بتوانند از آن بالاتر بروند. روش تولید علم و فناوری شان برای آن ها ایجاد محدودیت می کند؛ باورها و کمبود باورهایی که دارند، نمی گذارند از این بالاتر بروند.

دکتر رحمانی ادامه داد:

آنچه امروز به عنوان فضای مجازی داریم، در ده سال آینده نمی تواند ادامه داشته باشد؛ چراکه ادامه آن به این شکل، باعث فروپاشی تمدن می شود. کتابی به نام چگونه جنگ های داخلی شروع می شود؟ نوشته دکتر باربارا والتر، از همکاران

سازمان سیا به تازگی چاپ شده است. کل بحث کتاب این است که آمریکا هم اکنون در مرز جنگ داخلی است و عامل این جنگ‌ها شبکه‌های اجتماعی خواهد بود؛ شبکه‌های اجتماعی خود آمریکا، نه دشمنان آمریکا؛ فیس بوک و توییترو....

در ادامه جلسه، حجت‌الاسلام محسن انبیبایی، عضو شورای فکری دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی ضمن پذیرش اصل ایده دکتر رحمانی مبنی بر فروپاشی تمدن غرب متذکر شد:

در این‌که فروپاشی تمدن غرب اتفاق خواهد یافت، شکی نیست؛ اما این فروپاشی چه زمانی خواهد بود؟ آیا این فروپاشی در آینده‌ای نزدیک محقق خواهد شد یا آینده‌ای دور؟ آیا هم‌زمان با برپایی دولت کریمه خواهد بود یا بین این دو فاصله است و این تمدن باطل از بین خواهد رفت و بعد تمدن باطل دیگری در جایی دیگر شکل خواهد گرفت؟

حجت‌الاسلام محسن انبیبایی افزود:

حالا سؤال این است که آیا هوش مصنوعی به این فروپاشی کمک خواهد کرد؟ یک نظریه، همان‌طور که گفتند، این است که بله، این فناوری جدید باعث بروز و تشدید برخی بحران‌های اجتماعی، همچون شکاف طبقاتی، ناامنی و... خواهد شد و افزایش این بحران‌ها باعث سرنگونی دولت‌ها و چه بسا تمدن‌ها می‌شود. این یک احتمال کاملاً موجه است.

اما نکته‌ای که باید به آن توجه کنیم، این است که برای مدیریت آینده باید تمام سناریوهای موجود را در نظر داشته باشیم. یک احتمال دیگر این است که شاید ما با این فروپاشی فاصله زیادی داشته باشیم و هوش مصنوعی، یکی از بازوهای قدرتمند تمدن غرب برای به تأخیر انداختن این فروپاشی باشد. در حال حاضر قراین موجود نشان می‌دهند هوش مصنوعی باعث تسریع این فروپاشی خواهد

شد، اما نمی‌توان گزینه‌های دیگر را از ذهن دور داشت؛ خصوصاً آن‌که فضای سایبریک ساختار آشوبناک بوده، و امکان پیش‌بینی قطعی در ساختارهای آشوبناک ممکن نخواهد بود.

عضو شورای فکری دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی در ادامه تأکید کرد:

در چنین شرایطی باید تمام سناریوهای موجود را در نظر داشته باشیم و همه تخم‌مرغ‌های خودمان را در یک سبد قرار ندهیم. اما سبدهای ما چطور سبدهایی باشند؟ آیا تخم‌مرغ‌های خودمان را در سبدهایی که قبلاً انتخاب، طراحی و شکل آن کاملاً مشخص شده، قرار دهیم یا نه، در سبدهایی که کاملاً مشخص است سوراخ شده و تخم‌مرغی که در آن قرار گیرد، صد درصد از بین خواهد رفت؟ چنین نسخه‌ای را نباید پیگیری کنیم. نسخه موجود برای هوش مصنوعی، نسخه‌ای ناکارآمد است که در آن به جنبه‌های فرهنگی هوش مصنوعی توجهی نشده است.